

УДК 378:81'243(045)

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ЕКОНОМІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

І.В.Шевчук

Анотація. У статті розглядається соціально-психологічна адаптація студентів академічної групи до умов навчання у вищому економічному навчальному закладі під час вивчення іноземної мови.

Ключові слова: студентська академічна група, вищі економічні навчальні заклади, соціально-психологічна

© І.В.Шевчук

адаптація, сприйняття навчальної інформації, початковий етап навчання, соціально-психологічні аспекти, професійні знання, виховна діяльність.

Анотація. В статті розглядається соціально-психологічна адаптація студентів академічної групи до умов навчання в вищому економічному навчальному закладі в процесі вивчення іноземної мови.

Ключові слова: студентська академічна група, вищі економічні навчальні заклади, соціально-психологічна адаптація, сприйняття навчальної інформації, початковий етап навчання, соціально-психологічні аспекти, професійні знання, виховна діяльність.

Summary. In the article socio-psychological adaptation of students in the academic groups to the conditions of higher economic educational institutions in the process of foreign language studying is described.

Key words: a students' academic group, higher economic academic institutions, socio-psychological adaptation, learning information comprehension, primary stage of education, socio-psychological aspects, professional knowledge, educational activity.

Постановка проблеми. Психологічна адаптація є одним із провідних способів і необхідною умовою соціалізації. Для вищого економічного навчального закладу слід зазначити, що чим складнішим для студента є середовище (якісно інший зміст освіти, спільної діяльності, вимог до студента, інші форми контролю знань, самостійність тощо) і чим кардинальніші зміни відбуваються в ньому за короткий проміжок часу, тим важче студентам адаптуватися до нових ситуацій вузівського життя. Очевидно, що саме велика кількість, значний масштаб і новий рівень змін при переході молоді людини від умов середньої освіти до системи вищої освіти ставить проблему адаптації в центр уваги всього педагогічного колективу вищого економічного навчального закладу.

Аналіз попередніх досліджень. Проблеми вивчення соціально-психологічної адаптації розглядаються у дослідженнях багатьох учених. Ряд науковців окреслили особливості протікання процесу психологічної адаптації: у студентів молодших курсів – від шкільної до вищої освіти вивчали Амїріді Е.С., Беспалов В.В., Бойко І.І., Гапонов С.А., Зданевич Л.В., Налчаджян А.А., для інженерно-педагогічної спеціалізації про це йшлося у працях Гури С.О., для випадку студентів-заочників – у праці Сорочинської В.Є., у разі розгляду соціальної адаптації загалом – у працях Цимбал І.І., відносно учнів ПТУ – у працях Шапошнікової Н.П.

Мета статті – проаналізувати соціально-психологічну адаптацію студентів до умов академічної групи вищого економічного навчального закладу, що є важливим фактором, який впливає на освітні результати з фахових дисциплін та іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим внутрішнім фактором, який впливає на освітні результати, є соціально-психологічна адаптація студента до умов академічної групи. В умовах навчання у вищому економічному навчальному закладі студент сприймає навчальну інформацію не тільки безпосередньо, як особистість, але й опосередковано, як член академічної групи [5]. Звідси важливим є процес формування колективу академічної групи, визначення ролі й місця кожного студента в цій групі, осмислення студентом його статусу в колективі і відповідна адекватна реакція. Питання становлення й розвитку групи, формування соціального статусу її членів, структура взаємин особистості й колективу вивчаються в межах групової динаміки [4]. Але нас більше цікавить не групова динаміка, а соціальна адаптація особистості студента в умовах академічної групи вищих економічних навчальних закладів у процесі вивчення іноземної мови [5]. Як це визначає [9] А.В.Петровський, соціальна адаптація розглядається у двох поняттях:

- постійний процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища;
- результат цього процесу.

Співвідношення цих компонентів визначає характер поведінки, залежить від мети й ціннісних орієнтацій індивіда, можливостей їх досягнення в соціальному середовищі. Основні типи адаптаційного процесу – тип, що характеризується переважанням активного впливу на соціальне середовище, і тип, що визначається пасивним, конформним прийняттям мети та ціннісних орієнтацій групи – формуються залежно від структури потреб і мотивів індивіда [2]. Важливим аспектом соціальної адаптації є отримання індивідом соціальної ролі. Цим обумовлений той факт, що віднесення поняття соціальної адаптації належить до основних соціально-психологічних механізмів соціалізації особистості. Ефективність адаптації значною мірою залежить від того, наскільки адекватно індивід сприймає себе і свої соціальні зв'язки. Неправильне або недостатньо розвинуте уявлення про себе призводить до порушень соціальної адаптації, кінцевим проявом яких є аутизм [9].

Соціальна адаптація трактується як вид взаємодії особистості чи соціальної групи із соціальним середовищем, у процесі якого узгоджуються вимоги та очікування його учасників [10]. Важливим

компонентом соціальної адаптації є узгодження самооцінок і прагнень суб'єкта з його можливостями та реальністю соціального оточення. При цьому враховується як реальний рівень, так і потенційні тенденції розвитку середовища і суб'єкта (системи вищого економічного навчального закладу і студента академічної групи). Соціальна адаптація є двобічним процесом і результатом зустрічної активності суб'єкта і середовища.

Поняття про соціальну адаптацію тісно пов'язане з поняттям соціалізації [6]. Воно означає розвиток особистості у певному конкретному суспільстві, що зумовлює появу в неї особливих рис. Цей процес також, як і соціальна адаптація, має двобічний характер. У нашому випадку соціалізація виконує методологічну функцію у формуванні студентської особистості під впливом таких зовнішніх факторів, як умови академічної групи й освітньо-виховний процес під час вивчення іноземної мови. Поняття соціалізації стосується не тільки умов студентської групи. Це складний, універсальний процес з багатьма соціальними, соціально-психологічними та психологічними механізмами, який використовується в різних аспектах. Вирізняють кілька рівнів соціалізації як систем формування особистості [7]:

Перший рівень – це система формоутворень людини, яка забезпечує первинну соціалізацію. Специфіка цього рівня в тому, що формувальним елементом у ньому є гра як провідний тип діяльності в дитячому віці [3]. Гра є тим засобом, який забезпечує трансформацію загальних форм певних сфер життєдіяльності в індивідуальні форми. Саме за цією аналогією одним з ефективних способів соціальної адаптації студента до умов академічної групи вищого економічного навчального закладу у процесі вивчення іноземної мови є ділові та рольові ігри. Тут потрібна особлива увага до розробки методик гри та інтенсивного використання її як засобу первинної соціалізації.

Другий рівень – це система формоутворень людини на етапі засвоєння встановлених у суспільстві відносин розподілу праці і, що є головним фактором, соціалізації на етапі оволодіння сферою професійної діяльності. За А.Й.Капською, М.С.Пряжніковим і В.А.Семіченко, професіоналізм діяльності є одним із ефективних засобів соціалізації взагалі. Тому для покращання соціальної адаптації студента доцільно використовувати освітньо-виховні системи, засновані на засвоєнні професійних економічних знань та іноземної мови і набутті відповідних навичок. Провідною повинна стати роль професійної форми засвоєння економічної культури у формуванні особистісних властивостей на етапі навчання на молодших курсах.

Третій рівень – це система інноваційної культури. Інновації є провідною формою у засвоєнні культури суспільства в юнацькому та зрілому віці [1]. Це, передусім, пов'язане з особливостями цього вікового етапу: легкість отримання нового завдання, негативізм щодо традиційного, авантюризм і максималізм як бажання взяти на себе щось інше, жага до всього провідного, впевненість у своїх силах тощо. Для нашого випадку доцільно розробити та застосувати інноваційну (або модернізовану) освітньо-виховну систему, орієнтовану на застосування найсучасніших педагогічних та психологічних прийомів, що зробить її привабливішою для студентів вищих економічних навчальних закладів.

Таким чином, культурно-діяльнісна концепція соціалізації орієнтує педагогіку на наявність у виховному процесі цілеспрямованої організації всього життєвого шляху індивідів, а також форм і засобів їх успішного включення в діялісно-трудове оволодіння культурою суспільства. У цьому випадку задача значно звужується – під час освітньо-виховного процесу на першому курсі вищого економічного навчального закладу спрямувати студентів на засвоєння економічної культури загалом і знань та навичок у межах обраної спеціалізації зокрема.

Г.Андрєєва виділяє три сфери, в яких здійснюється становлення особистості: діяльність, спілкування, самосвідомість [2]. Загальною характеристикою всіх цих трьох сфер є процес розширення, збільшення соціальних зв'язків особистості з навколишнім світом. Сутність діялісних перетворень (перша сфера) полягає у процесі розширення можливостей індивіда як суб'єкта діяльності. Друга сфера – спілкування – також належить до розширення впливу, оскільки пов'язана з діяльністю. Важливо зрозуміти, як і за яких обставин відбувається збільшення зв'язків спілкування, а також що отримує особистість від цього процесу. Третя сфера розвитку особистості, на думку А.Спіркіна, – розвиток її самосвідомості. Процес соціалізації, як підкреслює І.Харламов, означає становлення в людини образу власного “Я” під впливом багатьох зовнішніх чинників.

Таким чином, суспільне формування особистості студента у процесі соціалізації в академічній групі вищого економічного навчального закладу у процесі вивчення іноземної мови відбувається трьома шляхами:

- оволодіння знаннями та вміннями, що зумовлюють відповідну професійну орієнтацію індивіда в соціальному середовищі вищого економічного навчального закладу, становлять передумову засвоєння вимог до майбутньої професійної діяльності;

- вироблення системи суспільних (у межах академічної групи), навчальних, практичних і гігієнічних навичок, за якими визначається ступінь відповідності поведінки студента чинним нормам навчання у вищому економічному навчальному закладі;

- формування здатності витримувати різноманітні психічні та фізичні навантаження, зміцнення працездатності у процесі навчання фаховим дисциплінам та іноземній мові.

Узагальнюючи основні положення робіт ряду науковців, можна стверджувати, що соціально-психологічна адаптація представляє собою:

1. Процес і результат активного пристосування індивіда до зміненого середовища з допомогою різноманітних соціальних засобів (дій, вчинків, діяльності).

2. Компонент дієвого ставлення індивіда до світу, провідна функція якого полягає в оволодінні ним відносно стабільними умовами й обставинами свого існування.

3. Складову осмислення і розв'язання типових, переважно репродуктивних (насамперед в аспекті професійної діяльності), завдань і проблем шляхом соціально належних чи ситуативно можливих способів поведінки особистості, що конкретно виявляється в наявності таких психологічних чинників, як оцінка, розуміння і сприйняття нею навколишнього середовища, вимог, завдань тощо.

Автори праці „Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти” чітко розмежували три різновиди адаптаційних процесів-показників, які враховуються у подальшій розробці модернізованої освітньо-виховної системи для студентів вищих економічних навчальних закладів:

1) адаптованість як справжня чи відносна гармонійність між суб'єктивними цілями й кінцевими результатами, що супроводжується позитивним ставленням (оцінкою, розумінням, сприйняттям тощо) особистості до навколишнього світу і самого себе;

2) неадапованість як певною мірою усвідомлена невідповідність між цілями та результатами діяльності, що породжує амбівалентні почуття й оцінки, але не справляє психотравмуючого впливу на особистість;

3) дезадапованість як певна дисгармонія між цілями та результатами, яка є джерелом психічної напруги (стрес, психічний розлад, шок, паніка і т. ін.), внутрішнього дискомфорту й нестабільності перебігу психічних процесів (страх, депресія, фрустрація тощо) [7]. Ускладнення, пов'язані із середовищем вищого економічного навчального закладу, які швидко виникають в житті першокурсника, та якісні зміни у психічному його світі, пов'язані з особливостями юнацького віку, спричиняють у нього особистісну неадапованість, а часом і дезадапованість.

Висновки. Отже, ми проаналізували соціально-психологічну адаптацію студентів до умов академічної групи вищого економічного навчального закладу, що є важливим фактором, який впливає на освітні результати з фахових дисциплін та іноземної мови. Таким чином, здійснивши аналіз дослідження з проблеми і визначивши напрям модернізації навчально-виховної роботи у вищих навчальних закладах економічного профілю, можна говорити про педагогічні чинники впливу на студентів на початковому етапі навчання.

Література

1. Абрамова Г.С. Практическая психология: Учебник для студентов вузов. – изд. 6-е, перераб. и доп. / Абрамова Г.С. – М.: Академический проект, 2001. – 480 с.
2. Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник для вузов / Андреева Г.М. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 376 с.
3. Баранов П.В. Игровая форма развития коммуникации, мышления, деятельности. / Баранов П.В., Сазонов Б.В. – М.: МНИИПУ, 1989. – 290 с.
4. Біла О.Г. Пізнання групової динаміки АСПН через малюнок “я і група” / Біла О.Г. // Практична психологія та соціальна робота. – № 6. – 2001. – С. 33 – 37.
5. Бойко В.С. и др. Социально-психологический климат коллектива и личность / В.В. Бойко, А.Г. Ковалев, В.Н. Панферов. – М.: Мысль, 1983. – 207 с.
6. Вишнеvsька О.О. Педагогічні умови формування ділової культури студентів бізнес-коледжу в системі соціалізації особистості: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 / Вишнеvsька О.О. – Х., 2002. – 19 с.
7. Левківська Г.П., Сорочинська В.Є., Штифурак В.С. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти: Навч. посібник для студентів вищ. навчальних закладів. – К.: Науково-методичний центр вищої освіти, 2001. – 128 с.
8. Миддлмэн Р., Гольдберг Г. Социальная работа с группой // Энциклопедия социальной работы. В 3 т. – Т. 3 / Пер. с англ. – М., 1994. – 465 с.
9. Психология. Словарь // Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
10. Штомпка П. Социология социальных изменений.– М.: Аспект-Пресс, 1996. – С. 416.